

cselekedni... — mondja a polgárságtól elszakadt új utra lépett Romain Rolland. Azt kell hinnünk, hogy Thomas Mann is, aki Settembrini alakjától megtette a lépést a férfias humanizmusig, elérkezik annak egyetlen lehetséges történelmileg szükséges aktív vállalásáig.

Neufeld Béla

EZ NÁLUNK LEHETETLEN! Mindenütt így kezdődik. Az emberek megrögzött optimizmussal és rövidlátóan hangoztatják: ez nálunk lehetetlen. Hogy kulturált, megnemesedett nemzetünk visszahulljon a barbárságba, hogy az őseink által nehezen kivívott szabadságjogainkat porba tiporják, hogy bekössék a szánkat, hogy az államot hazardőr, megalomániás, ugorkafára kapaszkodott akarnokok vezethessék, hogy mindenki, kit eddig nehezen viszszaeszközöttünk, mert a társadalomra nézve ártalmasnak látszott, most befolyáshoz, hatalomhoz jusson; nem, ez nálunk lehetetlen. Elvégre van még józan ész, belátás, érvek, emberi érzés, apáink nem küzdhetek hiába, hogy most minden széthulljon!

Igy vigasztalták magukat azelőtt is az emberek s nemhogy eltaposták volna a regresszió ki-kibuvó virágját, fejüket rázták: ez nálunk lehetetlen. Így szóltak apáink a világháború előtt is, és így nem akarják ma sem elhinni, ami nagyon is fenyegető veszély.

Ez nálunk lehetetlen? Nagyon is lehetséges. Amerikában se hiték s most *Sinclair Lewis* kísérteties pontossággal, hol tárgyilagosan, hol tragikus grimásszal szinte megterverte az amerikai fasizmust (*Ez nálunk lehetetlen*, Athaeneum, 1936). Mert ez még lehetetlen, ott, ahol az egész állam demokráciában született, ahol *soha* sem ismertek egyebet, mint szabadságot, hiszen a terror elől menekültek alapították telepeiket. A liberalizmus eme pionérjei is elbirhatják, eltűrhetik az erős kezet, a kemény Führer-öklöt?

Sinclair Lewis könyve után elhisszük, hogy igen, sőt az egész nagyon valószínű. Az amerikai demokratizmusnak hiányzik az alapja, nincs mélybenyúló gyökere. Felületesség, amerikai humor, laposság higitják könnyű fajsúlyúvá ezt az egyenlőséget. Lázás gyorsasággal szél-tében nőtt ország ez, a rövid együttélés nem kovácsolta még egységgé az amerikaikat. A korlátlan lehetőségek hazája, halljuk a közhelyet: ennek ma csak az az értelme, hogy az életnek nincsenek kemény, hagyományoktól megszabott vonalai, melyeket a könnyű, üres nemzedék most át ne hághatna.

A dollármilliók születése valahogy megakadt: miért ne próbálnák meg a különféle új ipar-királyok hatalomra segíteni azokat, akik egy magasabb igazságosság nevében ígérik, hogy biztosítani tudják nekik a további zavartalan dollárhalmazást? a szabad versenynek úgyis befellegzett és Roosevelt. N. I. R. A.-jától vagy a többi irányított gazdasági tervtől nem olyan nagy lépési *Sinclair Lewis* Buzz Windripjéig, az új diktátorig. Igaz, ez a fasizmus bizonyára másmilyen lesz. A Führer helyett *Chief*-nek nevezett Windrip — a regényben — kedélyesen pókerezik ingujjban, tarkóra csúsztatott kalappal soffőrökkel vagy munkásokkal. Társai rezesbandát dirigálnak vagy akár versenytúznak a strandkirálynőkkel.

De a gazdasági élet zavarai ellen, a lázadó tömegek megfékezésére, a fejét mindenütt felütő elégedetlenség, lázadás leverésére erősebb és kevésbé kedélyes módszerek kellenek. A szegény emberek nem kapják meg a beígért 5000 dollár havi fizetést és Windrip tizenöt pontja csak úgy jár, mint Hitleré: program marad, melynek megvalósításáért még

csak nem is küzdenek. Ugy tűnik pillanatonként, mintha az író a német példa vezetné, pedig ő az amerikai valóságból következett. Mennyivel stilszerűbb ott a könyvégetés, ahol a kultúra megbecsülése sohse volt erős oldala a lakosságnak és a beszéd-pótlékok mennyivel könnyebben hathatnak üres frázisaikkal a tömegekre ott, ahol valami gondolkodásbeli felületesség, könnyedség és egyszerűség jellemezte úgyszólván az embereket! A német fasizmus kétségtelenül olyan módozatait fedezte fel a tömegpropagandának, olyan agyafurt módon tudja megnyerni az ingadozókat, hogy ez példa és iskola lesz minden fasizmus számára. Amerikában a fajelmélet nem az északi vér fölényét emlegeti majd, de a fehérekét — és az antiszemitizmus ott sem talál sokkal rosszabb talajra, mint Németországban. A négerék amúgy is sok bajt okoztak, — nos, most majd itt lesz az idő, nekik lehet támadni. Az egyetemektől ott is katonai iskolát, a diákokból — az Amerikában úgyszólván divatos sportterület felhasználásával — katonákat lehet csinálni. Legfeljebb az egyház üldözését hagyhatják ki, mert az ott nem játszik olyan szerepet, a hitfelekezetek sokfélesége szétdarabolja erejüket és nem mernek kezdet emelni az új hatalomra.

De Sinclair Lewis inkább az ilyen diktatúrák közös élettani törvényeit próbálja felvetni. Tökéletes bizonytalanság, nem tudják, a kormányon ülők szempontjából mi jó, mi rossz, melyik szóért jár koncentrációs tábor, vagy védőrizet, nem tudják, melyik percben jön értük a hatóság, mert szomszédjuk feljelentette őket: „késő éjjel dörömbölnék az ajtón, beront egy sereg rendőr, pofoznak, kutatnak, az ijedt asszonyokat trágár szidalmakkal illetik, taknyos kölykök vattatnak kinzással, pofonokkal, majd hivatalos veréssel és a foglyoknak számlálni kell az ütéseket, amíg össze nem rognak, undorító ágyak, penészes leveles, — és jókedvű örök, akik tréfából körülölelik a foglyokat, hogy azt higgyék kivégzik őket, ugyanaz a keserves várakozás magányos cellában, mikor az ember nem tudja mi történik vele legközelebb, beleőrül a kinba és felkötötte magát...” Ugyanúgy történik mindenütt, még Mark Twain derűs, nyájas, szerencsésében bizakodó hazájában is, ahol válogatás nélkül veszi szolgálatába a diktatúra a szemét népséget, ha csatlakozik hozzá — és nyilvánvalóan ép ez csatlakozik leginkább, mert tudja, hogy a zavarosban halászni lehet. Kisebbségben maradnak a jámbor idealisták, akik tényleg várnak valamit, az egész ország számára jót az erős kéztől. A gyűlölet, düh, kétségbeesés és az olcsó zsákmány reménye egy-kettőre lekoptatják az emberekről a művelődés rájukragadt nagyon vékony rétegét. Züllött farmerek, börtöntöltelékek, beteges hajlamú szadisták játszák a vezérszólámat. De az emberek lassan megelégednek a puskák és az összeomló rend ropogásával teli időkkel és az elégedetlenség egyre jobban nő. Ilyenkor gyorsan elő a régi, bevált recepttel: ahogy a nemzeti szociálisták tették és teszik. Egy-két határsértés, mondjuk Mexikónál és a megtámadott ország védelmére ismét egységbe kovácsolódhat ideig-óráig a lakosság és elfordítja szemét a belső zavaroktól vagy a háborús veszélynek tulajdonítja szokot. De a fegyvert kiadták a kezükből és nem tudni, melyik pillanatban fordulnak visszafelé a szuronyok... Diktátor-jelöltek, tanuljatok!

Sinclair Lewis maga is amerikai és mint jelenség, a legnemesebb amerikai tulajdonságokat mutatja magában. Hol véres komolyan, hol gyilkoló szatírával mutat irtóztató jövőt, hogy az emberek okuljanak. De ha vannak olyanok, akikben a demokratizmus hite komolyan ég, akkor ő is azok közé tartozik. Akármennyire tanulság néki az eljövendő fasizmus lehetősége, nem lát egészen a mozgató erők mögé. A megoldást

igazságos, de lágy és homályos demokráciában találja meg, ahelyett, hogy tanulna a megrajzolt képből: itt osztályok állanak szemben, amelyeknek küzdelme keménynek ígérkezik. Ha a baloldaliakat moszkvocentrikusoknak látják, ápitzen negatív utópiájában olyan mozgalmat, amely Amerikából nő ki, de felhasználja a külföldi tanulságokat is. Ha az egyik oldalon el tud képzelni hihetetlen keménységet, ne feledje el, hogy ez ellen csak keménységgel lehet szembeszállni. A különbség részben az okatlan tervtelenséggel szembeállított jövőtervben, részben a módszerekben, részben a mozgalmakban álló emberek minőségében rejlik. Nem ez a lényeges mondanivalója Sinclair Lewisnek s nem is szállunk vele vitába; de úgy tűnik, őt is utólrta a nemezis: az „ez nálunk lehetetlen-komplexum” s ugyanúgy él benne, ha nem is a fasizmust, de egy eljövendő kollektívizmust illetően.

Mert ez a jelszó: ez nálunk lehetetlen, egész komplexummá kerekedett. Az európai államok emberei ugyanúgy behunyják szemüket s nem látják a gubókat, melyekből majd a halálfejes lepkéi kelhetnek ki, ha agyon nem tapossák őket. Ürügyeket találnak, érveket, hogy nálunk ugyan miért lehetetlen? A szekér roppant meredek lejtőn csúszik lefelé és minden izmukat megfeszítve igyekeznek a társadalmi rend mai őrrei visszatartani azt; és különösen most, hogy pillanatnyilag, talán állandóbbnak látszó depresszió váltotta fel a folytonos zuhanást, még jobban remélik, hogy a nehéz meredeken tuljutottak s most már azután nálunk igazán lehetetlen. Amerikában is így hitték és Sinclair Lewis odavetítette eléjük, hogy mennyire nem az. Minden lehetséges: ha nem nézünk keményen szembe vele és nem akadályozzuk meg győzelmét. (Munkács) Szabó Imre

A TRENCSENTEPLICISZLOVÁK IRÓKONGRESSZUS. A szlovák írók országos kongresszusa, melyet a Szlovák íróegyesület hívott egybe pünkösdi napjaira Trencsénteplic-Fürdőbe, igazi eseménye volt a szlovák irodalomnak. Nem csoda, hiszen a szlovák szellemi élet élcsapata: az írók, költők, publicisták és kritikusok ezuttal gyűltek össze első ízben, hogy az irodalom dolgait megbeszéljék. És a kongresszuson nemcsak egy irodalmi klikk vagy kiadói érdekcsoport tagjai adtak egymásnak találkozót, hanem — és ez az egyik igen sokat jelentő és nem eléggé értékelhető mozzanata az összejövetelnek, — meghívót kapott rá valamennyi szlovák író, tekintet nélkül arra, hogy milyen irodalmi irányzatnak a híve és milyen politikai vagy világnézeti beállítottságú... De meghívót kaptak a csehországi és külföldi írók és nem utolsó sorban a Csehszlovákiában élő kisebbségi írók is.

A kongresszust a kezdeményezők — amint látjuk — az európai szellemi szolidaritás jegyében kívánták megrendezni, ami a mai szellemellenes, zilált és ideges napokban már magában véve is bátor cselekedetnek számít. Mily' kár, hogy a külföldi kulturmesterek közül oly' kevesen vettek részt az összejövetelen. Ámde nem ezek és még kevésbé a rendezők hibájából róható fel, hogy a francia, jugoszláv, román és lengyel írástudók nem jelentek meg a szlovák írók e fontos találkozásán. Emiatt legfeljebb a körülményeket lehet okolni. Ezzel szemben viszont örömmel kell feljegyezni, hogy a szovjetországi irodalom képviselőjében Ilja Ehrenburg jelent meg, míg a kisebbségi magyar írókat Győry Dezső és Vozári Dezső képviselte az összejövetelen.

Mi volt a kongresszus tulajdonképpeni célja? Tul az európai szellemi szolidaritás és demokratikus elvek mellett való hitvallástól teljesen első sorban a szlovák irodalom nyelvi, eszmei, kari és propagációs kérdéseit